

УДК 330. 190.2 :631.6

**ПОКАЗНИКИ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Ж.С. Шило

Національний університет водного господарства та природокористування,
z.s.shylo@nuwm.edu.ua

Реалії боргової політики України показують зростання заборгованості держави, як внутрішньої, так і зовнішньої. Значна боргова залежність може призвести до загрози національній безпеці, зокрема таким її складовим, як фінансовій та економічній безпеці. Враховуючи таке становище, виникає необхідність проведення дослідження і оцінки основних показників (індикаторів) боргової безпеки держави, що є вкрай актуальними на сьогодні.

Проблемами боргової безпеки, визначенням її індикаторів та вдосконаленням методики оцінки їх рівня займалися такі вітчизняні вчені: Т. Боголіб, О. Василик, І. Запатріна, Л. Козарезенко, Г. Кучер, І. Лук'яненко, І. Луніна, В. Міщенко, В. Опарін, Г. П'ятаченко, В. Федосова, А. Чухно, С. Юрій та інші. Але, на наш погляд, незважаючи на всю важливість поставленого завдання оцінки стану боргової безпеки держави, відбувається нарощування боргового навантаження та зниження

боргової стійкості, що потребує подальшого дослідження та удосконалення методології розрахунку інтегральних показників та підходів до оцінювання рівня боргової безпеки.

Метою даного дослідження є розкриття теоретико-методологічних засад формування та оцінювання боргової безпеки держави, виокремлення основних загроз, аналіз їх значень для України з точки зору наближеності до встановлених критичних меж, розробка можливих рекомендацій щодо удосконалення системи індикаторів боргової безпеки та їх критичних значень стосовно сучасних реалій.

В умовах трансформації економічних та політичних процесів, боргова безпека розглядається як складова економічної та фінансової безпеки держави. Ключовим показником, при розкритті сутності боргової безпеки є державний борг. Обсяг державного боргу та його структура значною мірою визначають рівень боргового навантаження та стан платоспроможності країни. Загалом, існує багато показників для виміру боргового навантаження, однак основоположним є відношення боргу до ВВП.

В сучасних фінансово-економічних умовах більшість держав світу використовує джерела фінансування у вигляді запозичень, і Україна не є винятком. За весь час незалежності розмір державної заборгованості постійно зростає. Тривалий час розміри позик були помірними, але останні роки держава змушена запозичувати все більше коштів, основними причинами є: складна політична та економічна ситуація в країні; необхідність проведення інституційних реформ фінансування обороноздатності в умовах військової агресії з боку РФ, інфраструктурних проєктів, що в свою чергу відображається на показниках її боргової безпеки.

Узагальнивши наукові розробки окремих зарубіжних та вітчизняних вчених, нами було виділено фактори, що визначають рівень боргової безпеки держави:

- Інституційне забезпечення системи управління державним боргом, зокрема ступінь інформаційного та нормативно-правового забезпечення регламентує формування та управління державним боргом, стратегію та тактику боргової політики держави. Такими документами в Україні є Програма управління державним боргом на поточний рік та Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2017-2019 роки.

- Загальний обсяг, динаміка і структура державного боргу (за джерелами запозичень, видами валют, умовами емісії, обслуговуванням боргових зобов'язань), а також строки його погашення.

- Стабільність параметрів монетарної політики, зокрема, стабільність валютного курсу, облікової ставки НБУ. Зміна параметрів монетарної політики впливає на вартість витрат з обслуговування та погашення боргу в іноземній валюті.

- Політична та економічна стабільність в країні. Наявність політичних та економічних ризиків змушує державу використовувати зовнішні запозичення, а це, в свою чергу, потребує передавання частини національного продукту у власність зовнішніх кредиторів.

- Борговий досвід держави та її кредитний рейтинг. Наявність та рівень кредитного рейтингу демонструє можливість та бажання держави виконувати власні боргові зобов'язання. Низький кредитний рейтинг є свідченням ризиків в державі, що нівелює поняття боргової безпеки.

Для оцінки рівня боргової безпеки використовуються різні показники-індикатори: Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Слід зазначити, що за Маастрихтськими критеріями, які встановлено для країн-членів Європейського Союзу, відношення державного боргу до ВВП не має перевищувати 60 %. Однак, якщо цей критерій є прийнятним для держав із розвиненим внутрішнім фінансовим ринком та високим кредитним рейтингом на міжнародних ринках, то в Україні ризики фінансової дестабілізації є значно вищими.

Визначення та аналіз показників боргової безпеки України неможливо розглядати без прив'язки стану державного і гарантованого державою боргу.

Дані для аналізу стану та структури державного і гарантованого боргу відображено в таблиці.

Таблиця – Динаміка державного та гарантованого державою боргу України за 2015-2019 роки, млрд. грн.

Показники	2015	2016	2017	2018	2019
Державний та гарантований державою борг	1572,18	1992,81	2141,67	2168,63	1998,28
<i>Державний борг</i>	1334,27	1650,83	1833,71	1860,50	1761,37
Внутрішній борг	508,00	670,65	754,00	761,09	829,50
Зовнішній борг	826,27	980,19	1079,71	1099,41	931,87
<i>Гарантований державою борг</i>	237,91	278,98	307,96	308,13	236,91
Внутрішній борг	21,46	19,08	13,28	10,32	9,56
Зовнішній борг	216,45	259,89	294,68	297,81	277,35
Державний зовнішній борг	1042,72	1240,08	1374,99	1397,22	1159,22
Валовий зовнішній борг, млрд. дол.	118,73	113,52	116,58	114,71	119,95

Аналізуючи показники таблиці, ми бачимо, що порівнюючи 2019 рік з попереднім роком загальна сума державного та гарантованого державою боргу зменшилась на 170,35 млрд. грн. Враховуючи такі тенденції можливо відмітити певну позитивну динаміку. На це вплинуло, в першу чергу скорочення державного боргу у 2019 році на 0,06% та гарантованого державою боргу на 0,24%. Також відбулося зниження державного зовнішнього боргу в порівнянні з 2018 роком на 238 млрд. грн., але незважаючи на оптимістичні прогнози, валовий зовнішній борг держави збільшився в 2019 році і досяг 199,95 млрд. дол. За даними НБУ, зростання зовнішнього боргу відбулося переважно за рахунок збільшення зовнішніх зобов'язань приватного сектора економіки, що зросли на 4,4 млрд. доларів (до 69,7 млрд. доларів, або 47,8% від ВВП). На наш погляд така тенденція потребує постійного зростання видатків на обслуговування державного боргу та свідчить про слабку спроможність держави забезпечувати економічний розвиток за рахунок внутрішніх джерел.

У висновках, слід зазначити, що для вирішення існуючих проблем боргової безпеки необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на зниження інфляції, зміцнення національної валюти (гривні), оптимізацію структури бюджетних видатків на принципах чітких грошово-кредитних обмежень, оптимізацію джерел та форм фінансування державного боргу, спрямування державних запозичень у сектор реальних інвестицій, стимулювання внутрішнього ринку та вітчизняних підприємств за допомогою фіскальних інструментів.

Список використаних джерел:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>. (дата звернення: 15.02.2020).
2. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277. URL: <http://cst.com.ua/>. (дата звернення: 15.02.2020).
3. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>. (дата звернення: 15.02.2020).
4. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/>. (дата звернення: 15.02.2020).